

**“MILLIY KURASHNING XALQARO MAYDONDAGI O’RNI:HALOLLIK
VA MARDLIK TAMOIYILLARI ASOSIDA GLOBALLASHUV”**

Termiz davlat pedagogika institute

Jismoniy madaniyat yo’nalishi talabasi

Mengliyev Hosilbek Marat o’g’li

Annotatsiya (O‘zbek tilida). Ushbu ilmiy maqolada o‘zbek milliy kurashining xalqaro sport maydonidagi o‘rni, uning globallashuv jarayonlaridagi evolyutsiyasi hamda ushbu sport turining negizida yotgan "Halollik" va "Mardlik" tamoyillarining insonparvarlik ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda Xalqaro Kurash Assotsiatsiyasi (IKA) tashkil etilgandan so‘ng kurashning xalqaro sport standartlariga moslashtirilishi, xalqaro terminologiyaga o‘zbekcha atamalarining ("Halol", "Yonbosh", "Chala", "G‘irrom", "To‘xta") kirib kelishi va ushbu sportning Osiyo o‘yinlari hamda boshqa nufuzli musobaqalar dasturidan joy olish omillari o‘rganiladi. Maqolada aksiologik va sotsiokulturologik yondashuvlar orqali kurashning nafaqat jismoniy bellashuv, balki umuminsoniy ma’naviy qadriyatlarni targ‘ib qiluvchi madaniyatlararo muloqot vositasi ekanligi isbotlanadi.

Abstract (English). This scientific article analyzes the place of Uzbek national Kurash in the international sports arena, its evolution under globalization, and the humanistic significance of the principles of "Halollik" (Honesty) and "Mardlik" (Courage) embedded in its core. The study examines the integration of Kurash into international sports standards following the establishment of the International Kurash Association (IKA), the inclusion of Uzbek terminology ("Halol", "Yonbosh", "Chala", "Girrom", "Toxta") into international sports lexicon, and its inclusion in the Asian Games and other prestigious events. Through axiological and socio-cultural approaches, the paper demonstrates that Kurash is not merely a physical contest, but a medium of intercultural dialogue that promotes universal moral values.

Аннотация (Русский язык). В данной научной статье анализируется место узбекской национальной борьбы Кураш на международной спортивной

арене, её эволюция в условиях глобализации, а также гуманистическое значение принципов «Честность» (Halollik) и «Мужество» (Mardlik), лежащих в её основе. В исследовании рассматриваются вопросы стандартизации кураша в соответствии с международными спортивными требованиями после создания Международной ассоциации Кураш (ИКА), интеграция узбекской терминологии в международный спортивный лексикон, а также факторы включения этого вида спорта в программу Азиатских игр. На основе аксиологического и социокультурного подходов доказывается, что кураш представляет собой не только физическое состязание, но и инструмент межкультурного диалога, транслирующий общечеловеческие ценности.

Kalit soʻzlar: Milliy kurash, globallashuv, Xalqaro Kurash Assotsiatsiyasi (IKA), Halollik va Mardlik, sport diplomatiyasi, aksiologiya, sport terminologiyasi, Osiyo oʻyinlari.

1. KIRISH

XXI asrda globallashuv jarayonlari jamiyat hayotining barcha jabhalariga, shu jumladan jismoniy madaniyat va sport sohasiga ham chuqur kirib bormoqda. Zamonaviy sport olamida milliy yakkakurash turlarining baynalmilallashuvi va ularning xalqaro standartlar darajasiga koʻtarilishi madaniy xilma-xillikni saqlab qolish va umuminsoniy qadriyatlarni boyitishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Oʻzbek xalqining necha ming yillik tarixiy va maʼnaviy merosi boʻlmish **Kurash** ana shunday muvaffaqiyatli xalqaro integratsiyaga erishgan milliy sport turlaridan biridir. Kurash – shunchaki jismoniy kuch va texnik mahorat sinovi emas. U oʻzida qadimiy Sharq falsafasi, olijanoblik, raqibga hurmat, adolat va halollik tamoyillarini mukammal mujassam etgan aksiologik tizimdir. Qadimgi manbalardan, xususan Abu Ali ibn Sino asarlaridan tortib, "Alpomish" dostonigacha kurash xalqimizning jasorat, matonat va maʼnaviy poklik timsoli sifatida eʼtirof etilgan. Bugungi kunda Kurashning jahon miqyosida ommalashuvi va global sport subyektiga aylanishi:

Sport diplomatiyasi orqali mamlakatning xalqaro imidjini yuksaltirish;

Insonparvarlik falsafasi orqali zamonaviy sportdagi zo‘ravonlik va g‘irromlikka qarshi ma’naviy muqobil taklif etish;

Xalqaro sport huquqi va standartlari doirasida milliy brendni universallashtirish kabi strategik vazifalarni hal etmoqda.

Ushbu tadqiqotning maqsadi – milliy kurashning globallashtirish sharoitidagi evolyutsiyasini tahlil qilish, "Halollik" va "Mardlik" tamoyillarining xalqaro sport makonidagi o‘rnini ilmiy nuqtai nazardan asoslash va kurashning kelajakda Olimpiya o‘yinlari oilasiga kirish imkoniyatlarini baholashdan iborat.

2. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolani tayyorlashda quyidagi ilmiy-tadqiqot metodlaridan foydalanildi:

Tarixiy-mantiqiy tahlil: Kurashning 3500-yillik rivojlanish bosqichlari va zamonaviy sport darajasiga yetib kelish evolyutsiyasi o‘rganildi.

Aksiologik (qadriyatshunoslik) yondashuv: Kurash qoidalaridagi ma’naviy-axloqiy kategoriyalar ("Halollik", "Mardlik", raqibga ta’zim ko‘rsatish) umuminsoniy madaniyat nuqtai nazaridan tahlil qilindi.

Komparativist (solishtirma) tahlil: Kurash qoidalari va qadriyatlari boshqa xalqaro yakkakurash turg‘unliklari (dzyudo, sambo, erkin kurash) bilan qiyoslandi.

Sotsiometrik va institutsional tahlil: Xalqaro Kurash Assotsiatsiyasi (IKA) faoliyati, qit’aviy federatsiyalar statistikasi hamda Osiyo va boshqa xalqaro o‘yinlar doirasidagi normativ-huquqiy hujjatlar o‘rganildi.

3. ASOSIY QISM VA TAHLIL

3.1. Kurashning tarixiy-falsafiy ildizlari va gumanistik mohiyati

Tarixiy manbalar va arxeologik topilmalar Markaziy Osiyo hududida kurash san’ati bundan kamida 3,5 ming yil muqaddam shakllanganini ko‘rsatadi. Qadimgi yunon tarixdona Gerodot hamda buyuk mutafakkir Abu Ali ibn Sino asarlarida kurash nafaqat tana tarbiyasi, balki ruhiy va jismoniy salomatlikni saqlashning eng maqbul vositasi sifatida ta’riflangan. Sohibqiron Amir Temur saltanatida esa kurash askarlarni ruhiy va jismoniy tayyorlashning asosiy ustuni hisoblangan. Kurash falsafasining markazida "**Mardlik**" va "**Halollik**" tushunchalari durdona sifatida joy olgan. Bu

tushunchalar shunchaki nazariy tushunchalar bo'lmay, belgilangan musobaqa qoidalarida qat'iy qonunlashtirilgan:

Kurashda yotgan holatda usullar qo'llash, raqibni bo'g'ish yoki og'ritish usullarini ishlatish **qat'iyan man etiladi**.

Raqibga nisbatan beldan pastki qismini ushlash taqiqlanadi.

Har bir olishuv ta'zim ("Tazim") bilan boshlanadi va ta'zim bilan yakunlanadi.

Ushbu cheklovlar sportchining jismoniy salomatligini maksimal darajada muhofaza qiladi hamda bellashuvning faqat tik turgan holda, ochiq va halol kurash olib borilishini kafolatlaydi.

3.2. Institutsionallashuv va xalqaro standartlashtirish .Kurashning zamonaviy sport turi sifatida shakllanishidagi eng muhim tarixiy burilish **1998-yil 6-sentabrda** Toshkent shahrida bo'lib o'tdi. Yevropa, Osiyo va Amerika qit'asining 28 mamlakati vakillari ishtirokida **Xalqaro Kurash Assotsiatsiyasi (IKA)** tashkil etildi. Kurash qoidalarining unifikatsiya qilinishi (Komil Yusupov tomonidan ishlab chiqilgan xalqaro qoidalar) ushbu milliy sportning global maydonga chiqishini ta'minladi.

Kurash qoidalaridagi asosiy innovatsion elementlar:

Xalqaro terminologiyaning unifikatsiyasi: O'zbek tilidagi atamalar ("Halol", "Yonbosh", "Chala", "G'irrom", "To'xta", "Tazim", "Dakki", "Tanbeh") xalqaro sport terminologiyasining ajralmas qismiga aylandi.

Vazn kategoriyalari va vaqt chegaralari: Erkaklar va ayollar uchun qat'iy vazn toifalari hamda olishuv vaqti belgilandi.

Maxsus libos (Yakhtak): Yashil va ko'k rangli yaxtak, oq shim va qizil belbog' yagona xalqaro forma sifatida tasdiqlandi.

Ko'rsatkich / Parametr	An'anaviy Milliy Kurash	Xalqaro Standartlashtirilgan Kurash (IKA)
Maydon	Tuproq, o'tloq, qum, maxsus kigiz	Standartlashtirilgan mat / gilam (Tatami)
Vaqt bobi	Cheklangan (g'olib aniqlanguncha)	Qat'iy reglamentlangan (3-4 daqiqa)
Vazn toifalari	Asosan mutloq vazn (To'y-tomoshalar)	Qat'iy belgilangan xalqaro vazn toifalari
Baholash mezonlari	Elchilar va oqsoqollar qarori	"Halol", "Yonbosh", "Chala" texnik baholari
Terminologiya	Mahalliy shevalar va iboralar	Xalqaro tasdiqlangan o'zbekcha atamalar

3.3. Globallashuv va sport diplomatiyasi aspekti

Globallashuv davrida Kurash O'zbekistonning **"yumshoq kuchi"** (soft power) va sport diplomatiyasining muhim vositasiga aylandi. Bugungi kunda IKA tarkibiga 120 dan ortiq milliy federatsiyalar a'zo bo'lib guruhlangan.

Kurashning xalqaro darajadagi e'tirofi quyidagi muhim bosqichlarda namoyon bo'ladi:

2003-yil: Osiyo Olimpiya Kengashi (OCA) tomonidan rasman e'tirof etilishi.

2018-yil (Jakartadagi Osiyo o'yinlari): Kurashning rasmiy sport turi sifatida

Yozgi Osiyo o'yinlari dasturiga kiritilishi.

2023-yil (Xanchjou Osiyo o'yinlari) va 2026-yil (Aichi-Nagoya Osiyo o'yinlari): Osiyo o'yinlari dasturidagi o'rnining yanada mustahkamlanishi.

WADA va ITA bilan hamkorlik: Xalqaro Aksil-doping agentligi qoidalarining to'liq joriy etilishi, bu esa Halollik prinsipining nafaqat gilam ustida, balki tibbiy-biologik jihatdan ham ta'minlanishini ko'rsatadi.

4. MUXOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, globallashuv sharoitida milliy sport turlarining muvaffaqiyatli xalqaro integratsiyasi uchta asosiy omilga bog'liq:

Aksiologik ustunlik: Kurash zamonaviy sportda ba'zan uchraydigan nohalol raqobat, agressiya va jarohat yetkazish kabi illatlardan xoli. "Halol" bahosi bilan g'alaba qozonish – raqibning har ikkala kuragini birdaniga yerga tekkizish orqali erishiladigan mutloq va shaffof g'alabadir.

Kulturologik ta'sir: O'zbek tilidagi terminlarning xalqaro muomalaga kirishi xalqaro sport hamjamiyatida O'zbekiston madaniyatiga bo'lgan qiziqishni oshirmoqda.

Ijtimoiy-tarbiyaviy funktsiya: Kurash yosh avlodda raqibga va hakamlarga nisbatan yuksak ehtirom, e'tiqod va adolat tuyg'ularini shakllantiradi.

5. XULOSALAR VA TAVSIYALAR

Xulosalar

Milliy kurash o'zining ko'p asrlik tarixiy-ma'naviy poydevoriga tayanib, globallashuv davrida jahon sport madaniyatining ajralmas qismiga aylandi.

"Halollik" va "Mardlik" tamoyillari kurashning xalqaro miqyosda ommalashuvida asosiy ma'naviy-falsafiy drayver bo'lib xizmat qilmoqda.

Kurashning Osiyo o'yinlari dasturidan mustahkam o'rin olishi uning kelajakda Xalqaro Olimpiya Qo'mitasi (IOC) tomonidan tan olinishi hamda Yozgi Olimpiya o'yinlari dasturiga kiritilishi uchun mustahkam poydevor yaratdi.

Tavsiyalar

Xalqaro ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish: Kurashning biomexanik, psixologik va pedagogik xususiyatlarini o'rganuvchi xalqaro dissertatsiya va tadqiqot loyihalarini moliyalashtirish.

Raqamlashtirish va brending: Kurash bo'yicha virtual simulyatorlar, AI-hakamlik yordamchi tizimlarini yaratish hamda raqamli media platformalarda "Kurash - Fair Play Sport" xalqaro kampaniyasini kengaytirish.

Olimpiya harakati integratsiyasi: Xalqaro Kurash Assotsiatsiyasi (IKA) tomonidan XOQ (IOC) talablariga mos ravishda barcha qit'alarda milliy federatsiyalar sonini oshirish va gender tengligini (ayollar kurashini) yanada rivojlantirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Yusupov, K. (1998). International Kurash Rules. Tashkent: International Kurash Association Publishing.
2. International Kurash Association (IKA). (2022). Kurash History and Philosophy. Retrieved from <https://kurash-ika.org>
3. SportAccord. (2024). IKA International Kurash Association Profile. SportAccord World Sport & Business Summit Documentation.
4. Ibn Sina (Avicenna). (1025). Canon of Medicine (Kitab al-Qanun fi al-Tibb). Historical Treatise on Physical Health and Martial Arts.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. (2020). Kurash milliy sport turini rivojlantirish va uning xalqaro nufuzini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida (PQ-4881-son).
6. Sultonov, B., & Abdullayev, A. (2021). Sport diplomatiyasi va milliy qadriyatlar integratsiyasi. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
7. World Anti-Doping Agency (WADA). (2023). Anti-Doping Code and Sports Integrity in Martial Arts. Montreal: WADA Official Guidelines.